

Streszczenie w języku polskim

Celem niniejszej pracy jest analiza czterech powieści Hari Kunzru *Impresjonista*, *Transmisja*, *Moje Rewolucje* i *Bogowie Bez Ludzi* z perspektywy motywu podróży, który łączy wszystkie cztery dzieła oraz stanowi narzędzie umożliwiające ukazanie różnego rodzaju przemian.

Dzieła Brytyjskiego pisarza o mieszanych korzeniach angielsko-kaszmirskich skupiają się na kwestiach dotyczących formowania tożsamości, dyslokacji i braku zakotwiczenia oraz podziałów w świecie charakteryzującym się wzajemnym przenikaniem się kultur i narodowości. W powieściach Hari Kunzru, problem w zdefiniowaniu własnej tożsamości wyrasta ze zjawiska międzykulturowego kontaktu, który, po raz pierwszy nawiązany został w epoce kolonialnej.

Dlatego też pierwsza powieść autora, *Impresjonista*, osadzona jest w imperialnych Indiach i przedstawia podróż młodego kaszmirskiego chłopca, który odkrywa, iż w istocie jest w połowie Anglikiem. Odrzucony przez tradycyjną, deklarującą czystość kast rodzinę, po raz pierwszy doświadcza poczucia dyslokacji. W toku swojej podróży, Pran zmuszony jest do przybierania kolejnych tożsamości i przekraczania wielu granic rasowych, narodowościowych, a nawet płciowych, po to, aby odnaleźć własne miejsce. Chłopiec przekracza również przestrzenne i dosłowne granice jako, że jego podróż prowadzi przez różne miasta Indii poprzez Anglię aż do Afryki. Te trzy lokalizacje wyznaczają kolejne etapy w kształtowaniu się tożsamości Prana, jako, że w swoim skolonizowanym kraju, jest przede wszystkim Indusem, chociaż każda kolejna tożsamość zbliża go do stania się białym. Anglia, z kolei, jest miejscem gdzie chłopiec uchodzi za prawdziwego młodego Brytyjczyka o imieniu Jonathan Bridgeman, co, o dziwo, nie przynosi mu satysfakcji i wewnętrznego wyzwolenia z rasowych ograniczeń. W końcu, Afryka jest ziemią, na której usunięte zostają wszystkie uprzednio narzucone na Prana tożsamości, co daje bohaterowi mentalną i przestrzenną wolność, jako, że wybiera on życie bezimiennego włóczęgi, który porusza się po bezkresnej pustyni.

Druga powieść omówiona w tej dysertacji, pt. *Transmisja*, przedstawia międzykulturowe zderzenia odbywające się w rzeczywistości transkulturowej. Książka omawia podróż młodego informatyka z Indii do Ameryki, gdzie ma on podjąć pracę w Dolinie Krzemowej w sektorze high-tech. Arjun Mehta po wylądowaniu w Kalifornii zostaje zanurzony w nowej rzeczywistości, w której przeniesione ze sobą z Indii tradycje i wartości, są bez znaczenia. Dyslokacja bohatera spowodowana jest nieumiejętnością dostosowania się do bezosobowego, fragmentarycznego i kapitalistycznego środowiska. Wkrótce staje się jasne, iż tożsamość w rzeczywistości transkulturowej budowana jest nie tylko w oparciu o kwestie rasowe i narodowościowe, ale również statusu socjalno-ekonomiczne. Arjun Mehta, zdając sobie sprawę

z faktu, iż został pominięty w transmisji sygnału płynącego przez wzajemnie połączone, informacyjno-handlowe kanały, projektuje wirusa komputerowego przypominającego Bollywoodzką aktorkę Leelę Zahir po to aby odwrócić panujące hierarchie i zakłócić pomijający go sygnał.

Trzecia powieść, *Moje Rewolucje* przedstawia podróż młodego bohatera o imieniu Chris Carver, która wiedzie go od politycznego idealizmu do radykalizmu i terroryzmu, po zakończeniu której bohater przyjmuje nową tożsamość po to, żeby uciec od haniebną przeszłości. Chris Carver jako Mike Frame, kontynuuje swoją podróż, która naznaczona jest próbami dostosowania się do kapitalistycznej rzeczywistości lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, i nawracającymi wspomnieniami. Powieść przedstawia kolejną kategorię w oparciu o którą budowana jest tożsamość, czyli politykę. Polityczna idea kształtuje głównego bohatera do takiego stopnia, iż w końcu staje się on jej narzędziem. W początkowej fazie, dyslokacja Chris'a jest efektem braku identyfikowania się z klasą społeczną, do której należy. W toku wydarzeń, dyslokacja wynika z podświadomego braku poparcia dla agresywnych metod politycznej organizacji, którą reprezentuje. Z kolei, dyslokacja Mike'a wyraża się w tęsknocie za ideałami i bezinteresownymi postawami lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku i w jednoczesnej pogardzie dla kapitalizmu.

Ostatnia powieść, *Bogowie Bez Ludzi* jest zbiorem osobnych opowieści odległych czasowo ale połączonych przestrzennie przy pomocy nawracającego motywu i jednocześnie lokalizacji formacji skalnych zwanych Pinnacles na pustyni Mojave. Tekst przedstawia liczne podróże różnych bohaterów w poszukiwaniu nieznanego, które to wyrażone jest przy pomocy odmiennych zjawisk w zależności od wątku i jego okresu historycznego. Dlatego też bohaterowie podejmują próby odnalezienia sensu życia w Bogu, żywym srebrze, starych rdzenno-amerykańskich dialektach, UFO i technologii. Poczucie dyslokacji bohaterów ma swoje źródło w braku duchowych i fundamentalnych zakotwiczeń co jest szczególnie widoczne w historiach osadzonych we współczesnej transkulturowej rzeczywistości. Centralna opowieść dotyczy zniknięcia autystycznego chłopca w pobliżu skał Pinnacles i jego cudownego powrotu dwa tygodnie później jako odmienionego i wyleczonego. Chociaż tajemnica jego zniknięcia nie jest rozwiązana, pojawia się sugestia, iż podczas nieobecności odwiedzał on minione czasy pozostałych opowieści, gdzie uzyskał poszukiwaną przez pozostałych bohaterów wiedzę o istocie życia i śmierci, która to przeobraziła go i uzdrowiła.

Zaobserwować można, iż kategorie na podstawie których konstruuje się tożsamość zmieniają się w kolejnych powieściach, ponieważ podróże opisane powyżej odbywają się w różnych

czasowo-przestrzennych środowiskach, które kreują odmienne warunki, okoliczności i rzeczywistości do przeprowadzania tego procesu. Stąd, powieści przedstawiają transformację środków kształtujących tożsamość, oraz jednocześnie zmiany w rzeczywistości, w których ta tożsamość się konstruuje.

Dlatego też postawiono tezę, iż tytułowe podróże Hari Kunzru charakteryzują się pewnego rodzaju dualnością. Możemy wyróżnić podróże w znaczeniu formowania się tożsamości poszczególnych pozbawionych miejsca bohaterów, oraz podróże literackie poprzez nurty, dyscypliny, podejścia, gatunki, konwencje, powtarzające się motywy i struktury narracyjne. Jak już wspomniano, podróże mentalne ulegają przemianie w zależności od czynnika formującego tożsamość, oraz od rzeczywistości przedstawionej w tekście, które różnią się w każdej z czterech powieści. W konsekwencji, bohaterowie kształtują tożsamość w oparciu o wielorakie wartości i kategorie, takie jak: rasa i narodowość, status socjalno-ekonomiczny, polityka, religia lub inne formy nieznanego. Literackie podróże z kolei, zaznaczają i umożliwiają przemianę kolejnych powieści z postkolonialnych wzorców poprzez postmodernistyczne aż po transkulturowe, a w przypadku formy, translit. W celu weryfikacji tezy przeprowadzono badania narzędzi literackich konstruujących niniejsze podróże. W toku analizy następujących narzędzi, między innymi opozycji binarnych, podwójnych tożsamości i wertykalnej struktury, zaobserwowano, iż narzędzia literackie biorące udział w konstruowaniu świata fikcyjnego również posiadają dualną naturę. Dlatego też, postawiono tezę pomocniczą, zgodnie z którą dualny charakter kompozycji powieści odzwierciedla podziały i klasyfikacje, które zostały zapoczątkowane w epoce kolonializmu i wciąż utrzymują się we współczesnej rzeczywistości transkulturowej pomimo, iż charakteryzuje się ona przekraczaniem granic, kulturowym ubogaceniem i deklarowaną równością międzyludzką.

Ponadto, zauważono, iż cztery powieści połączone są nie tylko motywem podróży bohatera ale także powtarzającymi się motywami jaskini i skał, które dodatkowo spinają kłamrą całą omawianą kolekcję, oraz motywami zniknięcia, pustyni i hałasu. Ten fakt doprowadził do wniosków, iż *Impresjonista*, *Transmisja*, *Moje Rewolucje* i *Bogowie bez Ludzi* w rzeczy samej stanowią całość, która przy pomocy motywu podróży ukazuje przemianę zakorzenionego w postkolonializmie tekstu w tekst transkulturowy a nawet translit.

Niniejsza dysertacja jest odpowiedzią na niewystarczającą ilość analiz powieści Hari Kunzru. Istniejące badania omawiają motywy, koncepcje i struktury narracyjne we wzajemnej izolacji. W rezultacie powtarzający się i scalający charakter motywów, oraz metamorfoza chronologicznej narracji w narrację translit nie zostały do tej pory omówione. Nie

przeanalizowano również elementów i momentów przejścia z jednego podejścia literackiego do kolejnego. W konsekwencji cztery powieści nie zostały jeszcze pokazane jako całościowy obraz przemian zachodzących w literaturze i rzeczywistości od czasów postkolonializmu.

Niniejsze badania polegają na interpretacji poszczególnych powieści i analizie wcześniej wspomnianych narzędzi literackich oraz wspierane są przez artykuły, recenzje książek i wywiady z samym autorem.

Praca składa się z pięciu rozdziałów. Pierwsza część poświęcona jest podejściom metodologicznym niezbędnym w analizie twórczości Hari Kunzru, podczas gdy kolejne cztery rozdziały omawiają kolejno następujące powieści *Impresjonista*, *Transmisja*, *Moje Rewolucje* i *Bogowie bez Ludzi*. Linearna kompozycja dysertacji podkreśla fakt, iż każda powieść stanowi kolejny etap rozwoju powtarzających się motywów, tematów, koncepcji, czynników na podstawie których budowana jest tożsamość i struktur narracyjnych, które wydają się być coraz bardziej złożone, zagadkowe i wielokierunkowe wraz z postępowaniem literackich podróży czterech omawianych powieści.

W związku z tym, rozdział pierwszy prezentuje podejścia metodologiczne do koncepcji czasu i przestrzeni świata fikcyjnego ponieważ każda podróż jest ruchem w przestrzeni przeprowadzonym w danym czasie. Ponadto, oba zagadnienia odgrywają znaczącą rolę w kształtowaniu tożsamości bohaterów pozbawionych miejsca i korzeni. Powieści Hari Kunzru, pośród wielu różnych kwestii, omawiają koncepcje pamięci, powtarzalnego charakteru czasu i jednoczesnego przerwania i kontynuacji historii i przeszłości. W tekstach autora można odnaleźć koncepcje stref funkcjonalnych i bohaterów własnego lokusu. Jednakże postmodernistyczne i transkulturowe podejścia do zagadnień czasu i przestrzeni okazują się być najbardziej istotne w zrozumieniu czterech powieści. Dlatego też rozdział metodologiczny przedstawia główne koncepcje tych dwóch dyscyplin literackich. Ponadto, część pierwsza omawia najistotniejsze idee postkolonializmu, w którym rozpoczyna się literacka podróż Hari Kunzru.

Rozdział drugi dotyczy powieści pt. *Impresjonista*, która przedstawiona jest jako typowy utwór postkolonialny i w konsekwencji jako pierwszy etap literackich podróży autora. Powieść skonstruowana jest na bazie chronologicznej narracji, która odzwierciedla imperialny porządek świata przedstawionego. Powieść zgłębia postkolonialne koncepcje hybrydowości i mimiczności, przedstawiając nie tylko hybrydowe postacie ale również przestrzenie. Rozdział zwraca uwagę na fakt, iż powieść konstruuje na nowo europejską konwencję bildungsroman i

przeistacza ją w jej postkolonialną wersję. Zabieg ten jest metaforą sprzeciwu wobec kolonizatora oraz narodzenia się nowego kraju po upadku Imperium Brytyjskiego. Podobną funkcję pełni użycie realizmu magicznego, który wykorzystuje elementy magii, mistycyzmu, snów, ludowych przypowieści i mitów po to, żeby powrócić do oryginalnych środków wyrazu typowych dla krajów kolonizowanych. Ponadto, rozdział omawia podwójne postrzeganie Orientu, który jest zarówno przerażający jak i fascynujący dla kolonizatorów. Wśród wielu cech postkolonialnych, w tekście można również zauważyć kilka postmodernistycznych technik. Pojawienie się koncepcji dekonstrukcji binarnych opozycji, które kształtują tożsamość Prana Nath'a, interseksualność i parodia uzyskane przy pomocy ironicznego odwrócenia *Jądra Ciemności* Josepha Conrada, samoświadomość tekstu oraz podobieństwo głównego bohatera do postmodernistycznego wzoru podróżnika Zygmunta Baumana, który z łatwością i wysoką częstotliwością zmienia poszczególne tożsamości, zapowiadają nieuchronny upadek Imperium Brytyjskiego z jego tradycyjnymi zasadami porządku starego świata, oraz stopniowe nadejście nowych trendów w literaturze. Dualny charakter zarówno motywu podróży jak i narzędzi umożliwiających jego konstrukcję odzwierciedla podziały, klasyfikacje i nierówności wśród ludzi, które mają swoje źródło w epoce wielkich imperiów. Dodatkowo, rozdział analizuje powtarzające się motywy, które mają swój początek w *Impresjoniscie*. Motyw jaskini jest omawiany jako narzędzie scalające pierwszą powieść i całą omawianą kolekcję w ramach kompozycji klamrowej. Zbadany jest również pod kątem spisanania na nowo alegorii jaskini platońskiej. Jaskinia w *Impresjoniscie* jest miejscem narodzin oraz ponownych narodzin Prana Nath'a oraz miejscem wymazania wszystkich tożsamości, które były mu narzucone w toku jego podróży. Ponadto, rozdział bada kolejne powtarzające się motywy pustyni i zniknięcia.

Rozdział trzeci zawiera analizę powieści *Transmisja*, która skupia się na wpływie technologii i wzmożonej mobilności na proces przeobrażenia postkolonialnego tekstu w transkulturowy, zarówno w ramach formy jak i treści. Motyw podróży po raz kolejny pełni podwójną funkcję. Jak już wspomniano, proces kształtowania się tożsamości jest w powieści *Transmisja* oparty nie tylko na kwestiach rasowych i narodowościowych ale również socjalno-ekonomicznych, gdyż powieść przedstawia wysoce kapitalistyczne środowisko. Jeśli chodzi o literackie podróże, powieść zrywa z linearnym przedstawieniem wydarzeń. Zamiast tego, proponuje zmiany czasu, przestrzeni i wątków uzupełniane bezosobowym językiem SMS-ów, maili i ankiet. Tego rodzaju struktura narracyjna odzwierciedla fragmentaryczną, epizodyczną, niepewną i płynną rzeczywistość postmodernistyczną i transkulturową. Rozdział analizuje transkulturowe metafory transmisji, przepływu danych i informacji, wzajemnie połączonych

sieci i wirusa, które nawiązują do płynnego charakteru rzeczywistości transkulturowej. Ponadto rozdział trzeci bada obecność w tekście postmodernistycznych podróżników według koncepcji Zygmunta Baumana, oraz tożsamości przekraczających granice („border-crossing identities”) Oba modele osobowości wiążą się z motywem dyslokacji, który w powieściach Hari Kunzru prowadzi do zniknięcia. Zniknięcie w *Transmisji* jest rezultatem dwóch kwestii. Pierwszą z nich jest hiperrzeczywistość, podczas gdy drugą transkulturowe zjawisko zbyt wielu przybranych, a wkrótce porzuconych, tożsamości. Dodatkowo, rozdział omawia motyw hałasu, który pojawia się po raz pierwszy w powieści *Transmisja* i od tego momentu staje się motywem powtarzającym w kolejnych dziełach. Hałas w powieści przybiera formę wirusa komputerowego o kształcie kobiety Leeli Zahir, który zakłóca sygnał płynący przez sieci połączonego wzajemnie świata i zwraca uwagę na problemy migracji, hiperrzeczywistości, cyberterrorizmu, sztucznej inteligencji i międzynarodowej pandemii takiej jak COVID-19.

Jednakże, powieść powtarza również postkolonialne koncepcje wyzysku i mimiczości. Analiza pokazuje, że te dwa pojęcia są nadal obecne w rzeczywistości transkulturowej, ponadto są realizowane za zgodą obu stron. Fakt ten, wraz z dualnym charakterem motywu podróży i literackich narzędzi, które go konstruują, po raz kolejny sugeruje istnienie podziałów i klasyfikacji międzyludzkich we współczesnym świecie.

Rozdział czwarty przeprowadza analizę powieści *Moje Rewolucje*, która rozwija dualną kompozycję tekstu, stawia kolejny krok w jego strukturze narracyjnej i proponuje nową kategorię na podstawie której tożsamość może być zbudowana. Powieść przedstawia podróż bohatera od politycznego idealizmu do radykalizmu i terroryzmu. Stąd, tożsamość *W Moich Rewolucjach* konstruowana jest poprzez politykę. Powieść cofa się w czasie, w porównaniu do czasu wydarzeń *Transmisji*, po to żeby ukazać moment narodzin rzeczywistości transkulturowej. Powieść łączy początki tej tendencji z międzynarodowymi sympatiami lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku charakteryzującymi się antywojennymi ruchami i rewolucyjnymi postawami. Dualności są szczególnie widoczne i znaczące w trzeciej powieści. Zauważyć można w niej wiele opozycji takich jak idealizm kontra kapitalizm i konsumpcjonizm, lata siedemdziesiąte kontra lata dziewięćdziesiąte i przede wszystkim podwójna tożsamość głównego bohatera. Ponadto, struktura narracyjna tekstu stanowi kolejny etap rozwoju ponieważ składa się z chaotycznych, niechronologicznych opowieści i wspomnień inicjowanych przez konkretne wydarzenia i osoby. Złożona i gęsta struktura narracyjna odzwierciedla tożsamościowy chaos i niepokój głównego bohatera. Jednakże, poszczególne elementy narracji połączone są ze sobą przy pomocy postaci-pomostów (takich

jak Miles Bridgeman) oraz fragmentów opisujących płynność i powtarzalność czasu i historii. Ten zabieg po raz kolejny nawiązuje do fragmentarycznego lecz mimo wszystko połączonego charakteru zarówno postmodernistycznej jak i transkulturowej rzeczywistości. Powieść kontynuuje eksplorację powtarzającego się motywu hałasu, który w *Moich Rewolucjach* wyrażony jest pod postacią bomb i wybuchów oraz umieszczenia w narracji różnych źródeł informacji takich jak ulotki, polityczne komunikaty i przemowy, hasła i pamflety, które przerywają narrację ale także wtapiają się w nią, odzwierciedlając tym samym całkowite identyfikowanie się głównego bohatera z ideą polityczną. Analiza skupia się również na motywie jaskini która związana jest w tekście z miejscem i momentem zniknięcia terrorystycznej tożsamości głównego bohatera.

Ostatni rozdział poświęcony jest powieści *Bogowie Bez Ludzi*, która jest kulminacją literackich podróży Hari Kunzru. Analiza wskazuje, iż poprzednie dualne kompozycje są w ostatniej powieści zastąpione zwielokrotnioną strukturą, ponieważ *Bogowie Bez Ludzi* składają się z wielu opowieści, które odbywają się w różnych historycznych okresach, ale połączone są miejscem akcji, którym jest pustynia Mojave i formacja skalna Pinnacles. Wielokierunkowa i złożona struktura narracyjna powieści została nazwana przez Douglasa Coupland'a strukturą translit, która wydaje się być pewnego rodzaju apogeum narracyjnych eksperymentów Hari Kunzru. Powieść translit przekracza granice czasu i historii nie będąc przy tym powieścią historyczną. Czytelnik zatapia się w danym okresie historycznym nie po to by zrozumieć jego specyfikę lecz po to by znaleźć połączenia, echa i rymy z czasem obecnym. Dlatego też powieść zawiera liczne elementy łączące, pośród których wiodącym jest formacja skalna Pinnacles i jaskinia umiejscowiona pod nią. Ta technika odzwierciedla uprzednio omówiony płynny i ciągły charakter czasu i życia, powtarzalność historii i jednoczesną fragmentaryczność i wzajemne połączenie współczesnej rzeczywistości. Łatwy i szybki dostęp do odległych czasowo okresów i powtarzająca się w każdym kolejnym wątku przestrzeń akcji nawiązują do transkulturowej koncepcji spłaszczenia czasu i przestrzeni. Mnogość osobnych historii skutkuje wielokrotnym pojawianiem się motywów jaskini, zniknięcia, pustyni, podróży i hałasu ponieważ biorą one udział w konstruowaniu każdego z wątków powieści. Jaskinia, skały i pustynia w tekście są przestrzenią, w której bohaterowie uzyskują wiedzę na temat sensu życia i tajemnicy śmierci. Są również portalem i narzędziem łączącym poszczególne okresy historyczne kolejnych wątków. Są również miejscem zniknięć bohaterów. W konsekwencji, *Bogowie Bez Ludzi* kontynuuja poprzednio omawiane przeciwstawne koncepcje przerwania i kontynuacji oraz przejścia i zniknięcia. Powieść wprowadza postać Kojota, która jest kolejnym

elementem łączącym jak również sprawcą chaosu i hałasu. Książka definiuje kolejną kategorię w odniesieniu do której budowana jest tożsamość, jest nią religia, Bóg lub inne formy nieznanego, tajemniczego i niepojętego. Jak już wspomniano powyżej, każda opowieść przedstawia alternatywną wizję nieznanego: Bóg, UFO, żywe srebro, stare rdzenno-amerykańskie dialekty i technologia. Poszukiwanie Boga oraz esencji życia jest głównym celem wszystkich powyższych wizji, nawet komputerowej bazy danych z najbardziej współczesnego wątku. To pokazuje kolejną funkcję powieści translit, przy pomocy której odwiedza się odległe historyczne momenty w poszukiwaniu duchowości, której najwyraźniej brak w rzeczywistości transkulturowej, Odwiedzanie historii w niniejszej powieści, pozwala również prześledzić początki podziałów rasowych, klasyfikacji, stereotypów, uprzedzeń oraz demaskuje ich obecność w rzeczywistości transkulturowej.

Analiza kolejnych powieści dowodzi, iż powtarzające się motywy podróży, jaskini, skał, pustyni, zniknięcia i hałasu zachęcają czytelnika do poszukiwania połączeń pomiędzy czterema prezentowanymi dziełami i uprawniają do postrzegania tekstów jako całości spiętej klamrą jaskini. W konsekwencji, czytelnik uczestniczy w jednej, ciągłej ale zarazem podwójnej podróży poprzez rozmaite środki formowania tożsamości oraz poprzez literackie dyscypliny, konwencje, gatunki, powtarzające się motywy i struktury narracyjne. W rezultacie czytelnik staje się świadkiem przemiany powieści postkolonialnej w transkulturową oraz translit. Ponadto, dualna struktura motywu podróży jak i narzędzi literackich które go budują, odzwierciedla wciąż istniejące podziały i klasyfikacje, które organizują świat. Podczas gdy w poprzednich epokach podziały opierały się na konstrukcji binarnych opozycji, w rzeczywistości transkulturowej wydają się być wielokrotne.